

ДВА ЦЕННИ ПРИНОСА КЪМ ПРОБЛЕМАТИКАТА НА ТЪРНОВСКАТА КНИЖОВНА ШКОЛА

(И в а н Х а р а л а м п и е в. Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски. Наука и изкуство, София, 1990. 159 стр.; И в а н Х а р а л а м п и е в. Строители на стария български книжовен език. Търновска книжовна школа. Велико Търново, 1995. 102 стр.)

Заслуженият интерес към проблематиката на Търновската книжовна школа има за резултат многобройни публикации у нас и в чужбина, които третират различни аспекти на този забележителен културен феномен в българското средновековие. Изказвани са и са отстоявани със съответни аргументи различни становища и оценки, понякога доста противоречиви. Натрупан е огромен материал — и като фактология, и като интерпретация, но все още от делото на Евтимий Търновски и неговите ученици има много непроучени въпроси, непроучени докрай моменти от тяхното творчество, което дава широк простор за работа на изследвачите. В това направление изтъкнатият познавач на Търновската книжовна школа доц. д-р Иван Харалампиев издаде две монографии: „Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски“ и „Строители на стария български книжовен език. Търновска книжовна школа“. Макар че са публикувани в различно време, те се обединяват не само от общата тематика, но и от общата концепция на автора, прокарана последователно в двете книги. Тъкмо затова смятам, че е оправдано, дори наложително и двата труда да бъдат разгледани в една рецензия.

Още в Увода към първата книга Харалампиев изтъква, че „това изследване няма за задача да реши веднъж завинаги всички въпроси около езиковия аспект на Евтимиевата реформа. То само предлага резултатите от неколкогодишни проучвания, които дадоха възможност да оформя свое становище по различни въпроси, отнасящи се до характера и основните особености на Евтимиевия език, до основните принципи на езиковата реформа и нейното конкретно приложение“ (с. 6).

Известно е, че Евтимиевата реформа има многоаспектен характер — тя засяга книжовния език, художествено-естетическите принципи на ли-

тературното творчество, преводаческата дейност, редакционно-съставителската работа, църковната система¹. В целия комплекс от реформаторски направления естествено най-важно място заемат въпросите на книжовния български език от Евтимиевата епоха, което именно мотивира и вниманието на автора к ъ м е з и к а и неговото реформиране от търновския патриарх. Още със самата постановка на въпроса в тази плоскост Харалампиев решително отхвърля господствувалите дълго време у някои автори представи за доминиращата роля на правописа — съвършено правилно авторът се спира и анализира именно фонетичните, морфологичните, синтактичните и лексикалните особености на Евтимиевите съчинения.

Задачата на всеки, който се занимава с изследване на Евтимиевия език, се затруднява в голяма степен от липсата на специално ръководство като сбор от правила, „еротемата“, оставено от перото на самия Евтимий. Затова и Харалампиев тръгва по най-правилния път — да извлече тези правила и принципи от конкретната практика на писателя, от неговите съчинения, в които те са реализирани. Използувано е както единственото засега пълно издание на Калужняцки, така и други текстове на Евтимиеви ученици и последователи.

В кратката глава „Състояние на въпроса в научната литература“ (с. 17—27) Харалампиев се спира на трудовете на К. Радченко, П. Сирку, Е. Калужняцки, Хр. Ив. Попов (Капнилов), А. И. Яцимирски, Б. Цонев, В. Сл. Киселков, Цв. Вранска (Романска), Вл. Мошин, Й. Русек, Дора Иванова-Мирчева, П. Русев и др., като коментира критично позициите на всеки един от тях. От направения преглед става ясно, че въпреки безспорните приноси в тази насока проблемите на езика на Евтимий Търновски, неговата детайлна характеристика още не са получили своето пълно решение. Обосновавайки необходимостта от едно ново обобщаващо проучване, за което има теоретико-методологически основи, Харалампиев изхожда от постановката на проф. Дора Мирчева за езика на Евтимий „не само като връхна точка на постепенния развой на книжовния език до XIV—XV в., но и като начало на книжовния български език след XIV в. в българските земи, в Сърбия, Румъния и Русия“².

По-нататък Харалампиев пристъпва към същината на изследването — фонетичните, морфологичните, синтактичните и лексикалните особености в езика на Патриарх Евтимий (с. 28—149). Важен отправен момент за автора е изискването за съобразяване с „настъпилите промени в книжовната норма, които не са имали отношение към аналитичните процеси, протичащи в говоримия език“ (с. 30). Това е време, когато се задълбочава разрывът между старобългарския книжовен език и говоримия български език. Евтимий естествено е виждал тази тенденция и въпреки преклоне-

нието му пред Кирило-Методиевите образци и гръцкия език не е могъл да не се съобрази с нея.

Разглеждайки фонетичните особености на Евтимиевия език (с. 31—40), Харалампиев с основание възразява срещу онези учени, които смятат, че Евтимий и реформаторите около него са имали „съвсем смътна представа за живите развойни езикови процеси“ (с. 31). Колкото и да е трудно проучването на фонетиката поради факта, че разполагаме с к ъ с н и преписи на Евтимиевите съчинения, все пак редица фонетични особености биха могли да се извлекат и от наличния материал. Известно е, че правописът и фонетиката са най-тясно свързани, и то така, че правописът често може да подведе изследвача към погрешни изводи. Харалампиев е избягнал тази опасност и в това отношение е постигнал максимални резултати, като е „надникнал“ зад изкуствените правила на правописа, отразени в издадените от Калужняцки Евтимиеви текстове. Проучвайки тези текстове, той установява недвусмислено „съобразяване на правописните правила с произношението“ (с. 32). На основата на немногобройни, но достатъчно показателни примери Харалампиев извежда фонетичната стойност на носовите и на еровите гласни, на ятовата гласна и др. Спирасе и на асимилационните процеси и на контракцията. В последния случай авторът правилно предполага зависимост в употребата на контрахираните и неконтрахираните форми при прилагателните и причастията от стилистични съображения, от ритмични или евфонични причини. Що се отнася до употребата на контрахирани и неконтрахирани облици при имперфекта, Харалампиев посочва, че тя не е дело на реформаторите на езика, а е възприета от вече установената практика³. Завършвайки прегледа на фонетичните особености, авторът стига до извода, че във фонетично отношение „реформираният български книжовен език не стои така далеч, както обикновено се мисли, от говоримия език на това време“ (с. 39). Заедно с това Харалампиев отчита (както и при другите дялове на езика) неизбежната и необходима дистанция между книжовния и говоримия език.

Анализа на морфологичните особености в съчиненията на Евтимий авторът започва с преглед на състоянието на падежната флексия при съществителните, като търси обяснение преди всичко на съзнателните отклонения от старобългарската норма. И Харалампиев намира такова обяснение след внимателни наблюдения над многобройни примери. Така при успоредната употреба на дателните окончания -оу и -ови той пише: „Главното условие да бъде употребено дателно окончание -ови е било името да не се свързва с предлог, да няма в изречението свои съгласувани определения и да не влиза в състава на конструкция дателен самостоятелен“ (с. 42). Казаното е илюстрирано с достатъчно убедителни примери: и благодареніе прилежноє богови възсилаше 96; и горѣ въздѣвати к богоу роуцѣ 136 и др. Количествени данни не са приведени, но според автора „форму-

лираните правила се спазват точно. Срещат се само незначителни отклонения“ (с. 43). Състоянието и при стара *ѣ* — основа е аналогично. И в множествено число промените при имената от *о*-основа отново са в синхрон с най-широко разпространените в другите среднобългарски писмени паметници промени в това склонение. Окончание *-ѡѣ* за именителен падеж се забелязва при ограничен кръг съществителни: *кѣсѣ*, *ликѣ*, *сѣнѣ* и *видѣ*, докато всички други едносрични съществителни имат редовно *-и*. Като правило в имен. падеж мн. ч. при имена, означаващи етническа, областна или верска принадлежност, у Евтимий се среща окончание *-ѣ*: *вѣлѣгарѣ*, *армѣнѣ*, *граждѣнѣ*. По-нататък се анализират примери с окончание *-и* за творителен падеж мн. ч. и обобщеното окончание *-ѡѣ* за местен падеж.

Със същата методика на изследването Харалампиев разглежда след това съществителните от стара *јо*-основа, където отчита тенденцията към затвърдяване на съгласните в историята на българския език. За думите от *а*-основа Харалампиев отбелязва, че те не се отличават от класическото склонение в старобългарските паметници. Специално окончание *-ѡѣ* за творителен падеж ед. ч. при тази основа не се възприема от Евтимий. В своята Историческа граматика Кирил Мирчев всъщност посочва само два примера с *-ѡѣ* в паметници от XIV в. — *рѣѣѡѣ* (Рилска грамота) и *срѣѣѡѣ* (Ряпов сборник)⁴. По този повод Харалампиев изказва съмнение, че такава форма изобщо е била характерна за българския книжовен език през средновековието — най-вероятно според него това се дължи на сръбско влияние (с. 53). Интересни примери привежда авторът за звателен падеж, равен на именителния: *ѡ сѣдѣа*. За съжаление не се отбелязва дали това е прокарано като обща практика, тъй като всички цитирани случаи са от типа на горепосочения.

На стр. 54—56 се анализират промените при съществителните от *ѡ*-основа (в текста е допусната печатна грешка: *ѣ*-основа), а на стр. 56—57 — съществителните от *ї*-основа. Повече място е отделено на консонантното склонение (с. 57—61).

В резултат на направения преглед Харалампиев успява да възстанови сравнително много точно парадигмите, характерни за Евтимиевия език при *о*- и *ѣ*-основи (с. 48), *јо*-основа (с. 52), *ѡ*-основа (с. 56), *ї*-основа (с. 57). След извършения анализ е напълно логичен изводът, че „езикът на Евтимий е запазил непокътнат своя синтетичен строеж без следи от разпадане на склонението. Този факт, отбелязан и от Д. Иванова-Мирчева, не може да се приеме за нещо ново, необичайно, за нещо специфично евтимиевско“ (с. 61). И още: „В своята реформаторска дейност Евтимий и книжовниците от неговата школа са се придържали към едно главно изискуване: да съхранят непокътнат синтетичния строеж на среднобългарския книжовен език като всички приети от тях нови черти, представляващи

промени по отношение състоянието в най-старите писмени паметници, са оставали в рамките на действието на синтетичната тенденция“ (с. 62).

По-нататък Харалампиев се спира на прилагателните, поточно на употребата на техните дълги и кратки форми, като посочва, че в това отношение Евтимий следва старобългарските норми. При общо взето последователно отсъствие на аналитични форми на сравнителната степен на прилагателните, макар и като рядко изключение, Харалампиев привежда един крайно интересен пример за аналитично степенувано наречие — по долѣ, открит от него в Евтимиевия превод на Устава за литургията на Йоан Златоуст (с. 63). Констатира се и една друга нова черта на среднобългарския книжовен език, възприета от Евтимий — предпочитаната употреба на суфикс -ѣиш- за изразяване на степен при прилагателните имена. Установява се безизключителната употреба като нормативна на новото окончание за дателен падеж единствено число на прилагателните от мъжки и среден род -ому вместо по-старото -оуму. Тази норма авторът отнася и към останалите писатели от Търновската книжовна школа.

Местоименната система у Евтимий е разработена със същата задълбоченост и тънка наблюдателност, като се привеждат редица нови, непубликувани данни. При личните местоимения се изтъква, че Евтимий не е допуснал нито една от промените, характерни за развитието на азъ, ты, мы, вы. За третоличното местоимение се посочва семантичната диференциация в неговата употреба — в зависимост от отдалечеността на говорещото лице до обекта. При притежателните местоимения Евтимий не възприема новите среднобългарски форми от типа ѣговъ — отбелязано е само едно изключение: ѣговъ 28. Във връзка с въпросителните местоимения Харалампиев сочи безизключителната употреба на новите форми от типа каковъ, проникнали от народната реч. По този повод авторът твърди, че „тук имаме работа с още една от езиковите норми на Търновската книжовна школа, при това спазвана точно и последователно. Вижда се, че част от нормите, въведени от търновските реформатори, са се опирали и на компромис с народни езикови черти“ (с. 72).

При числителните, които, общо взето, не предлагат особено изобилен материал, Харалампиев открива новата форма трима — с. 75.

По-отношение на имената наличният материал потвърждава изказаното от Д. Иванова-Мирчева мнение за запазване на дуалните форми у Евтимий.

Що се отнася до избора на средствата за изразяване на определеност, тук „Евтимий си е позволил доста голяма свобода“ — пише авторът, като смята тази особеност като част от нормата на търновските книжовници.

По отношение на глаголната система у Евтимий, както впрочем изобщо в останалите паметници от историята на българския език, промените

са значително по-малко. По принцип Евтимий се старае да не допуска промени, проникнали в другите паметници под влияние на говоримия език, придържайки се към класическото старобългарско състояние. Въпреки това внимателният прочит е позволил на Харалампиев да открие у Евтимий редица отклонения от това състояние — това той забелязва при дуалиса, чиито форми започват да се заместват с плурални, при окончателното за 1 л. мн. ч. на атематичните глаголи -мѣ (възданѣ, есмѣ); при контракцията на имперфективните форми Харалампиев извлича определени закономерности, които той свързва с необходимостта от избягване съвпадението между имперфекта и аориста; като изключения авторът открива и някои форми на имперфект, образувани от сегашната основа. При причастията се прави вярната констатация, че те са предпочитана форма в езика на Евтимий, което обуславя и тяхната голяма честота. От неизменяемите части на речта специално внимание е отделено на наречията у Евтимий, които са разработени детайлно, с отчитане на връзката между форма и семантика (срв. напр. наречията на -о и -ѣ). Тези и други морфологични особености Харалампиев умело съпоставя със съответните форми у Григорий Цамблак.

С и н т а к с и с ъ т на Евтимиевото творчество сам по себе си дава възможност с изобилния материал за отделна обширна монография. Като има предвид това, Харалампиев включва в своята книга само най-съществените синтактични особености. Преди всичко той изтъква връзката на Евтимиевия синтаксис със стилистиката, и по-специално с новия стил „плетение словесъ“. По отношение на гръцкото влияние правилно се отбелязва, че то не става „за сметка на добрите и устойчиви традиции в книжовния език, които са наследили търновските реформатори“ (с. 106). По отношение на употребата на падежите Харалампиев забелязва „някои интересни отклонения от състоянието на старите български писмени паметници“, които той свързва не с действието на аналитичната тенденция, а с „неколкоковните устойчиви книжовно-нормативни тенденции“ (с. 106). В тази плоскост е разгледана употребата на винителния падеж като обща форма, на именителния падеж, едновременната употреба на родителен и на дателен падеж за притежание, употребата на притежателни прилагателни вместо родителен и дателен притежателен, на родително-винителните форми; по-подробно се разглежда родителният падеж при глаголите с отрицание — по принцип реформата е премахнала това изискване.

Разглеждайки с л о в о р е д а у Евтимий, авторът отбелязва неговия усложнен характер, което той обяснява както с гръцко влияние, така и с теорията за актуалното членение на изречението. От конкретния литературен материал са извлечени две словоредни схеми (при групата на подлога и при групата на сказуемото), които, макар и не абсолютни, са преобладаващи.

Задълбочено са анализирани конструкциите дателен самостоятелен, винителен с причастие, дателен с инфинитив и др., чиято употреба — сочи Харалампиев, — придава „специфичен облик на Евтимиевата фраза“ (119 с.)

Привлечените примери, както и редица други, които не е могло да бъдат изнесени, показват, че „в областта на синтаксиса търновските реформатори съзнателно са отбягвали народните модели“ (с. 115).

И лексиката на Евтимиевите творби може да бъде предмет на обширно самостоятелно проучване, но специфичните задачи и обемът на рецензираната монография са наложили по необходимост ограничение и строг подбор на анализирания материал.

В интерпретацията на известните синонимни двойки като велии — великъ, жертва — трѣква, шоуи — лѣкъ и др. Харалампиев стига до заключението, че „Евтимий се е придържал към състоянието, характерно въобще за старобългарските писмени паметници, без да дели лексиката на охридска и преславска“ (с. 124). Лексикалните предпочитания на Евтимий са показани чрез една интересна съпоставка между два превода — на Евтимий и на Йоан Екзарх — на един и същи текст от Йоан Дамаскин. Прави се вярната констатация, че Евтимий се стреми към точен превод, което не означава буквален, и че подборът на стилно по-приповдигната лексика е напълно в унисон с принципите на Търновската книжовна школа.

По-нататък авторът анализира редица думи, които при Евтимий вече са променили предишното си значение, регистрирано в старобългарските писмени паметници като година, часъ, лѣто. Констатира се, че в много случаи Евтимий е бил принуден да използва и типично народна лексика: наред с вѣръзъ, вѣстръ, пролѣтънъ и др. в обръщение в неговите творби са и думи като рачитель, дѣлжти са, прикиа и др.

Подобаващо внимание отделя Харалампиев на употребата на синонимите. След констатацията за богатството на думи, изразяващи едно и също значение, се посочва, че това се постига както чрез използване на старобългарския лексикален инвентар, така и чрез индивидуалното Евтимиево словотворчество. При анализа на синонимите авторът използва интересен подход — той ги дели на две групи според това дали са разположени в текста един до друг, или не.

Обект на изследване в края на тази глава са сложните думи — като специфична особеност изобщо за книжовния език и характерна черта на Евтимиевата лексика — в частност. Привежда се внушителен корпус от 114 модела сложни думи според първия компонент. Показателно е, че почти половината от тях са хапакси — един съществен белег за богатството на езика, за неговите изразни възможности. Анализираният лексикален материал е позволил на Харалампиев да заключи, че Евтимий, както и останалите търновски реформатори свободно са подбирали от насле-

дената богата съкровищница на старобългарския език. Заедно с това не се ограничава и достъпът до книжнината на новата, народна лексика.

Завършвайки изследването си, авторът формулира своите изводи в осем пункта, изходен момент за които е положението, че „Евтимий и последователите му не са искали (а и не са били в състояние) да възстановят теоретически някаква предполагаема чистота, свойствена на езика... на първите преводачи“ (с. 152). Във връзка с това Харалампиев определя основните принципи на Евтимиевата езикова реформа: „съоразяване с етапа, до който е достигнало развитието на старобългарската книжовна норма в среднобългарската епоха, с новоразвити черти, добили широко разпространение в среднобългарските паметници“ (с. 152); „следване особеностите на гръцкото писмо, на гръцкия правопис“ (с. 153) — с уточнението, че става дума за влияние в някои области на синтаксиса и лексиката. Посочват се като устойчиви черти на българския книжовен език от IX—X до XIV в. неговият синтетичен строеж, запазването на петте старобългарски глаголни спрежения и т. н. В заключението Харалампиев решително отхвърля лансираната от редица слависти от по-старото поколение теза за реакционния, консервативен характер на Евтимиевата реформа.

Втората рецензирана книга („Строители на стария български книжовен език. Търновска книжовна школа“) формално и по същество може да бъде разделена на две части. Първата е подчертано общетеоретична — тук се включват следните студии и статии: Основни принципи на търновската езиково-правописна реформа; Теорията на Търновската книжовна школа за формирането на първия славянски книжовен език; За езиковите „компромиси“ в произведенията на писателите от Търновската книжовна школа; междинно място заема статията „За израза *единомуу стран'ноу търновскѣихъ с'транѣ*“. Повечето от основните положения в тези изследвания са публикувани и преди първата рецензирана книга на различни места. Тук обаче нещата са обединени и е дадена една по-обобщаваща интерпретация. От друга страна, изложението на фактите (някои от които се разглеждат и в първата книга) вече на много места излиза извън рамките на строго научната полемика, авторът съумява да заинтригува дори неподготвения читател и да го увлече в дебрите на езиковата история. Без да снижава научните критерии, на жив, увлекателен език Харалампиев говори за спорни въпроси, „костеливи орехи“ в повече от стогодишното евтимиезнание. И убеждава. Малкото място не ми позволява да засегна по-пълно постиженията, до които се е домогнал авторът, и затова ще посоча само най-главното.

В първата статия се изтъква необходимостта не само от конкретизиране, но и от цялостна преоценка на принципа за връщане на Кирило-Методиевите езикови и правописни норми (с. 9); формулиран и аргумен-

тиран е нов принцип — съобразяване с етапа, до който е достигнало развитието на стария български книжовен език до средата на XIV в., като се възприемат онези нови елементи, навлезли широко в тогавашните писмени паметници (с. 8). Именно тези елементи, нови черти във фонетиката, морфологията и синтаксиса на Евтимий разглежда по-нататък авторът като аргументация на своята мисъл.

Във втората статия се застъпва мнението за съществуване на теория на търновските книжовници реформатори за създаването на старобългарския книжовен език. В това отношение авторът се опира на Цамблаковото „Похвално слово за Евтимий“ и на трактата на Константин Костенечки „Разяснено изложение за буквите“. И в двете съчинения се изтъква колективният произход на славянската писменост; посочва се критичното отношение на търновските книжовници към езика на най-старите преводи поради по-голямата свобода и смислово предаване на гръцкия текст — като мотивировка на техния основен преводачески похват: точно придържане към текста на първообраза.

Третата статия е свързана с въпроса за „отношението на търновските книжовници към въздействието на живата реч в тяхното време“. Харалампиев застава на позицията, че ако се говори за бягство от говоримия език, то е „не по принцип, а бягство от новоразвити аналитични черти“ (с. 33).

Четвъртата статия засяга въпроса за съдбата на търновските книжовници в Сърбия след падането на България под турско робство. Като предлага нов превод на един многократно дискутиран откъс от Сказанието на Константин Костенечки и го тълкува, Харалампиев стига по свой път до категоричния извод: „Опитите да се омаловажи или да се отрече българският характер на второто южнославянско влияние са несъстоятелни“ (с. 42).

Във втората част на книгата са представени четири очерка върху езика на Патриарх Евтимий, Григорий Цамблак, Йоасаф Бдински и Химнописеца Ефрем. Към тези очерци Харалампиев пристъпва, след като беше навлязъл решително в търновската тематика и натрупа значителен опит. През 1991 г. той публикува резултатите от работата си върху реконструкцията на езиковата норма на старобългарските паметници⁵. Основните постановки в тази публикация му послужиха като модел и за бъдещи проучвания върху езика на търновските книжовници, модел, приложен и тук. И ако в статиите си за Евтимий и Григорий Цамблак авторът се опира на казаното от предишни изследвачи (Д. Иванова-Мирчева, Ив. Гълъбов, А. Давидов, Г. Сване, Б. Велчева, А. Даскалова), като доразвива и обогатява техните наблюдения и изводи, то в очерците си за Йоасаф Бдински и Химнописеца Ефрем той навлиза в почти неразорана целина. Анализирайки правописа и езика на последните двама автори според издаде-

ните им съчинения, Харалампиев доказва тяхната принадлежност към традициите на Търновската книжовна школа.

В заключение не мога да не изтъкна, че двете рецензирани книги са безспорен успех както за своя автор, така и за българската медиевистика, те са ценен принос в науката за историята на книжовния български език. Пишейки тези редове, аз за пореден път се потопих в атмосферата на това забележително културно явление, каквото е Търновската книжовна школа, убедих се още веднъж колко неизследвани дълбини има в нея и се радвам, че в лицето на Иван Харалампиев тя намери още един проникновен, страстно ангажиран и компетентен изследвач. Тъкмо затова ние очакваме от него нови монографии на търновска тематика — преди всичко върху стила на Евтимий⁶, друга — за Евтимиевия синтаксис, трета — за неговата лексика.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. П. Русев. Естетика и майсторство на писателите от Евтимиевата книжовна школа. С., 1983, с. 18—24; А. Давидов. Към характеристиката на Евтимиевата реформа. — Трудове на ВТУ „Кирил и Методий“, том XXI, кн. 2, Филологически факултет, 1985/1986, С., 1986, с. 71—94.

² Вж. Д. Иванова-Мирчева. Проблеми на книжовния български език до Възраждането. — В: Въпроси на българския книжовен език до Възраждането. С., 1987, с. 143.

³ Вж. още Ив. Харалампиев. Закономерности при употребата на неконтрахиран и контрахиран имперфектни форми в Манасиевата хроника и Троянската повест. — Български език, 1982, № 2, с. 125—129.

⁴ В бележките към тази глава на стр. 101 е допусната печатна грешка: пред Цит. съч. (бел. 30 и 31) не е изписано Ив. Дуриданов и К. Мирчев.

⁵ Ив. Харалампиев. Търновската книжовна школа от втората половина на XIV век и въпросите за реконструкцията на езиковата норма на старобългарските паметници. — Die slawischen Sprachen. Band 28, 1991.

⁶ Изследването на Цв. Романска е доста остаряло и вече не отговаря на съвременните изисквания. От друга страна, все още не е преодоляна недооценката на Евтимиевото дело (срв. напр. М. Мулич, който отхвърля първостепенната и решаваща роля на Евтимий и неговите ученици за възникването и разпространението на стила „pletēnīe slovesъ“ в славянските литератури — М. Mulić. Srpski izvori „Pletenija sloves“. — Djela. Knjiga L. Odjeljenje za književnost i umjetnost. Kn. 2. Sarajevo, 1975, с. 95—99).

Ангел Давидов